

de kleine K

nummer 73 januari 2021

INSPIRATIE

Kira Fröse
Het gewone gebruikt

Lea Georg
Complementaire Contouren

Sam Dendooven
Natuur vs. Cultuur

INSPIRATIE momenten

Simon Zsolt József
Wietske van Leeuwen

KNOWHOW de expert

Marjan de Voogd
Laat zien hoe haar werk tijdens
een artist-in-residency tot stand
kwam; met een video over haar
verblijf in Shigaraki

KNOWHOW wat & hoe

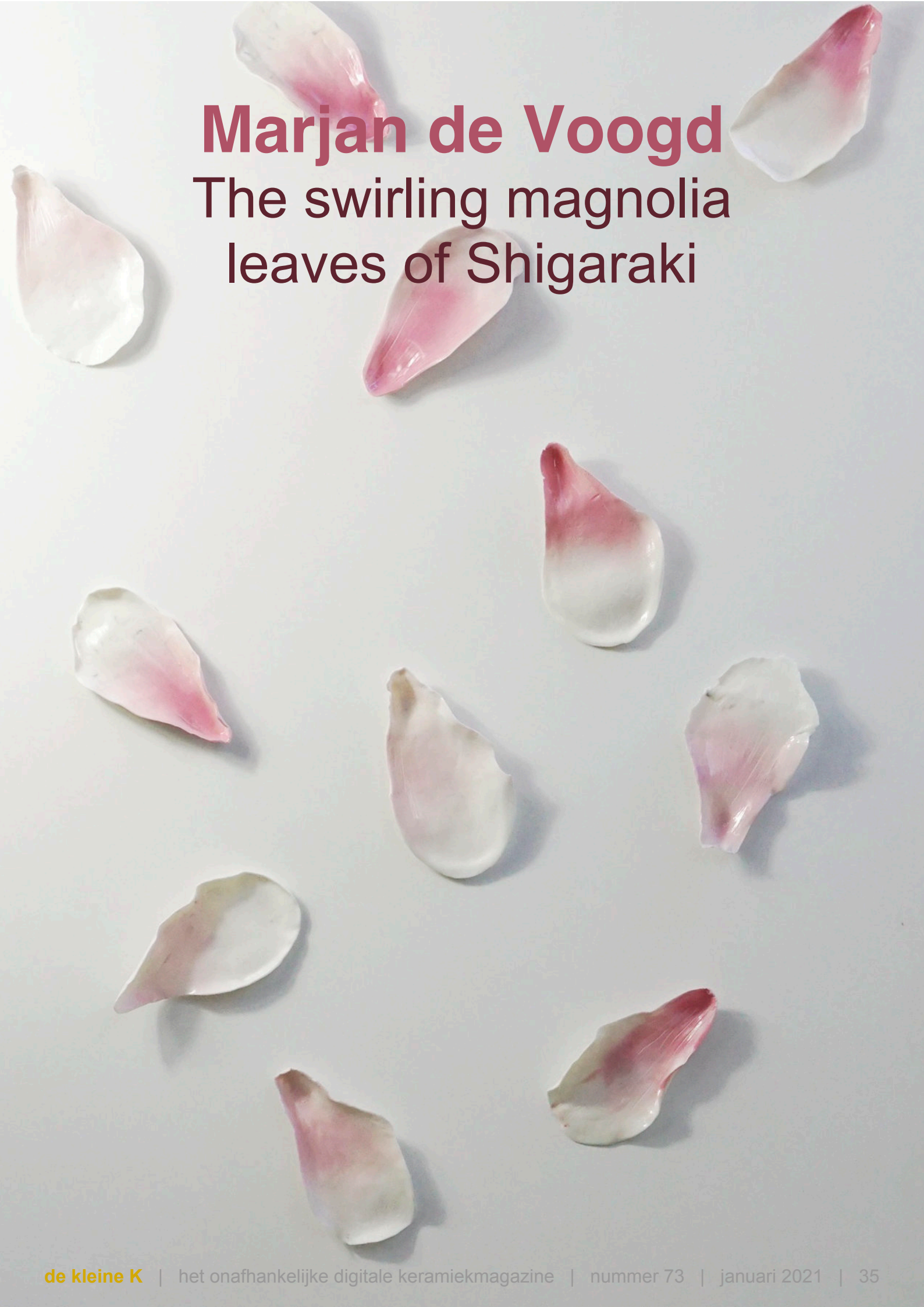
Dik Scheepers
Verloren mallen

PODIUM & kleipers

Wim Borst
Nieuwe inspiratie

Colofon

Marjan de Voogd

The swirling magnolia leaves of Shigaraki

Haar schilderachtige werk komt voort uit intuïtieve visuele impulsen, maar de containervorm is altijd centraal blijven staan. Marjan de Voogd heeft vele inspiratiebronnen, niet in het minst de oosterse culturen.

De gordel van smaragd... Indonesië... Daarbinnen neemt Nias een aparte plaats in. Door de geïsoleerde ligging, voor de kust van Sumatra, heeft het eiland een heel eigen cultuur kunnen ontwikkelen en behouden. De grootouders van [Marjan de Voogd](#) (Davos, Zwitserland, 1957) waren in Indonesië gestationeerd en daardoor zijn haar beide ouders daar geboren. De ene grootvader was bosbouwkundig ingenieur op Sumatra, de andere missionaris van de Lutherse gemeente op Nias. Als Marjan bij haar grootouders logeerde, speelde ze samen met haar broer tussen de Niassiaanse beelden en andere artefacten, en waanden ze zich in Mongolië, in de tijd van Dzengis Khan. Zo kwam ze al jong in contact met verschillende religies en culturen. Het prikkelde haar fantasie. En de oosterse culturen zou-

den een belangrijke inspiratiebron gaan vormen voor haar latere keramische werk. Maar ook de zwaarte van de Tweede Wereldoorlog sijpelde haar leven binnen, waaronder de moeilijke verhouding tussen Nederland en Japan – de familie van vaderskant heeft in het Jappenkamp gezeten.

Dans en theater

Er zijn meer inspiratiebronnen. Als driejarige verhuisde Marjan met haar ouders van Davos naar Amsterdam en ze bracht haar tienerjaren door in het hippiemilieu van de jaren zestig, zeventig, waar ze zich onderdompelde in dans en theater – ook deze zouden een belangrijke rol gaan spelen in haar werk. Marjan tekende en schilderde al en besloot zich in te schrijven bij d'Witte Leli in Am-

*Op de vorige pagina: **The Swirling Magnolia Leaves of Shigaraki** (detail; in geheel te zien op pagina 43), 2019, 16 bloembladeren van Japans porselein (ingekleurd met nerikomi) op hout, 92 x h 183 cm ▼ **Mossel**, 1990. Al het werk is van porselein, tenzij anders aangegeven. Foto's, tenzij anders vermeld: Marjan de Voogd*

▲ **Almond Blossom** (n.a.v. Vincent van Gogh)
Op de vorige pagina: Marjan de Voogd in haar studio met haar vaas **Beijing**

sterdam, waar ze beeldende kunsten volgde, maar uiteindelijk besloot zich te focussen op keramiek – vanwege haar voorliefde voor 3D en het plastische materiaal klei. Na haar afstuderen vestigde ze haar atelier in de Jordaan, waar ze met porselein en steengoed ging experimenteren. Toen al werkte ze met stukjes klei om haar werk op te bouwen. En ook toen al draaide het altijd om containervormen – gebruiksgoed en autonoom werk.

Schilderen en grafiek

Het autonome werk bleef trekken en na een paar jaar deed ze een artist-in-residency bij het EKWC, waar ze werkte met organische materialen in combinatie met klei, om zo groot autonoom werk te kunnen maken dat licht van gewicht was en een heel eigen karakter had. Het gaf haar werk een nieuwe dimensie. Maar ook het schilderen bleef haar intrigeren en daarom volgde ze tevens een studie Schilderen en Grafiek aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Om vervolgens toch terug te keren naar keramiek. Ook deze studie gaf een nieuwe impuls: ze ging haar

porseleinen containers beschilderen. Later is dat schilderen uitgemond in het werken met ingekleurde porseleinmassa's waarmee ze onder meer inlegwerk en draaiwerk maakt.

Associatieve containervormen

Al deze invloeden resulteren in schilderachtige vaas- en komobjecten waarin veel beweging en kleur zit. Gebaseerd op intuïtieve visuele impulsen: motieven uit de natuur – de plantenwereld en het onderzeese leven – en uit Japan – *Surimono* (gekleurde blokprint) en theaterkostuums – en China – de Chinese opera uit Beijing. En soms laat De Voogd zich inspireren door Oude Meesters als Jean Fouquet, Maria Sybilla Merian, Johannes Vermeer en Vincent van Gogh. Lichtvoetige impressies die de toeschouwer naar verre tijden en verre landen voeren.

Een verblijf in Shigaraki

In 2019 bracht Marjan de Voogd als artist-in-residence een tijdlang door in het [Shigaraki Ceramic Cultural Park](#) in Japan: 'Ik wilde een bijzondere ervaring, kijken wat er met mezelf gebeurde op

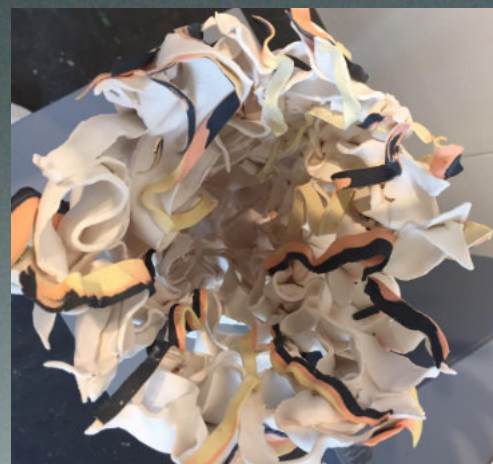
een heel andere plek. Je voelt je daardoor heel puur. Ik heb zelf een heel mooi atelier, dus daarvoor hoefde het niet. Maar ik wilde het experiment aangaan. Het was ook wel spannend: ik kende de taal totaal niet. De eerste dag werd ik wel geholpen in de keramiekwinkel om klei uit te zoeken en werd mij duidelijk gemaakt waar ik mijn dagelijkse boodschappen kon doen. Voor het eerst sinds jaren weer alleen te zijn, was even wennen, maar al snel voelde ik me daar thuis, in mijn eigen creatieve werk. En, omdat we alles zelf moesten doen, ook het koken, ontstond er juist een fantastische samenwerking met de andere kunstenaars. Al snel besloten we om iedere avond samen te koken, wat resulteerde in diners van zeker tien gerechten. En, omdat er bijna alleen Japanners werkten, heb ik daardoor de meest spannende gerechten gegeten. Al die

kommetjes die ik daar heb gemaakt, hebben daar misschien wel mee te maken.'

'Na twee weken had ik al door dat ik de behoefte had iets te maken dat binnen mijn collectie zou passen. Niet te groot, wat te moeilijk zou zijn om terug naar Nederland te transporteren. Dus maakte ik kleinere werken die, eenmaal geassembleerd, een groot werk zouden vormen. De grote ovens waren onbetaalbaar en alle ovens moesten ook worden ingepland. Die ovens deelde je met de kunstenaars en de lokale *potters*. Dat leverde stress op, want ik werk heel impulsief. Dat maakt plannen lastig. Maar het is gelukt. En ik maakte ook wel gebruik van de stoken van andere kunstenaars, zoals een smooroven en een houtstook.'

Op de vorige pagina: Vaas **Kabuki** (traditioneel Japans theater) ▼ **Wabi Sabi** (niets is perfect, niets is af, niets is blijvend...), 2012

‘De artist-in-residency heeft me veel gebracht: liefde voor Japan. Ik heb een fantastische tijd gehad met de Japanners – het verleden speelde geen rol, mag ook geen rol spelen. De rust en de vriendelijke mensen; de schoonheid van de natuur. Ook de humor en saamhorigheid. En de enorme lol die ik heb gehad met de vele Japanse kunstenaars die daar werkzaam waren – ik was de enige Europeaan. Toen ik in 1987 een half jaar in het EKWC in Heusden werkte, waren daar veel Hollanders, je was in feite ‘gewoon thuis’. Mijn verblijf in Shigaraki was *ins Blaue hinein*. Heel experimenteel. Mijn werk is er inmiddels

een beetje door veranderd. Het is misschien wel wat aardser en robuuster geworden. Ik heb meer interesse voor steengoedachtige klei gekregen, zoals zwartbakkend en gebroken wit, wat ik dan weer samenvoeg, ook met porselein, inclusief ingeleurde klei. Ik ben meer bezig met natuurlijke kleuren en vormen. Inspiratie genoeg!’

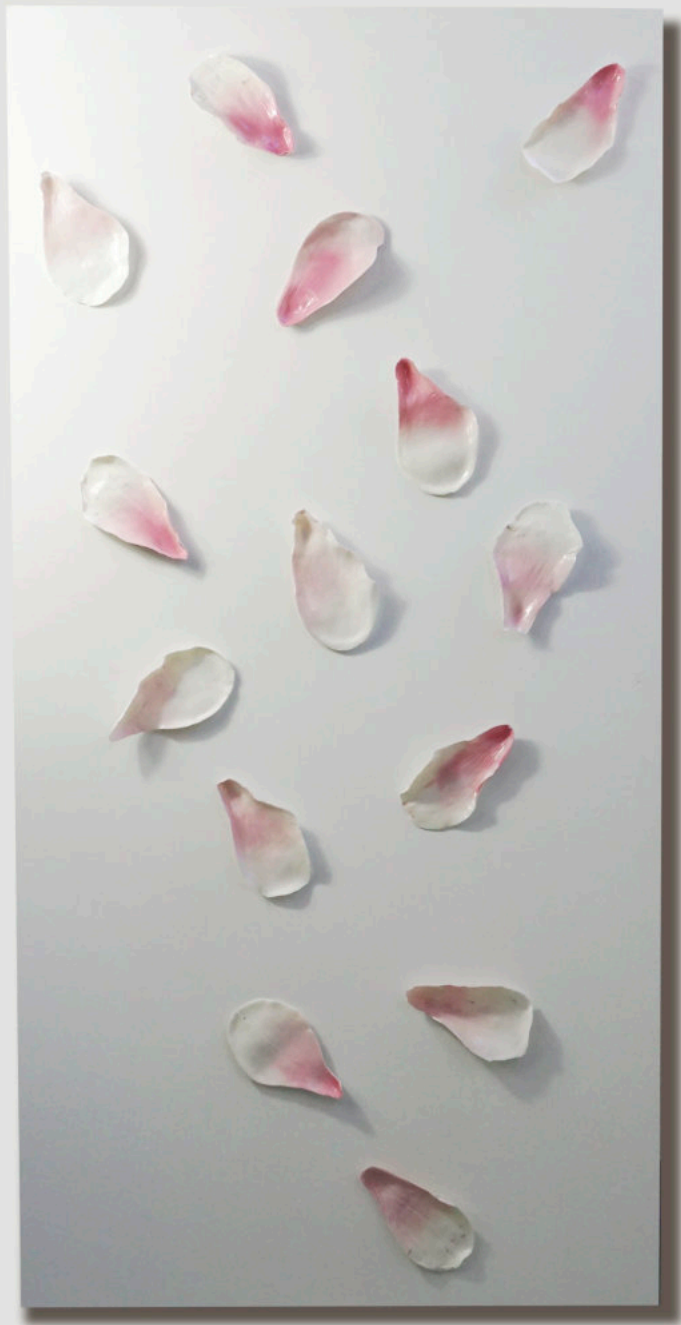
Yna van der Meulen

De studio is te bezoeken op afspraak. Op 20 februari is er van 11 tot 19 uur een Open Studio Dag. Vragen i.v.m. covid? Bel of mail even.

Op de vorige pagina: **Sea Anemone**. Inzet: binnenzijde
▼ **Memories of Japan**, 2020, porselein, Franse grès en zwart aardewerk, nerikomi techniek, van binnen glansglazuur, 23 x h 33 cm. Op de volgende pagina: **Soft Celadon**, 2020

Knowhow

Marjan de Voogd draait niet alleen; haar porseleinen vazen en schalen bouwt ze ook vaak op met platen of ze combineert repen met de gedraaide containervormen. Ze hanteert diverse basistechnieken om haar porseleinklei in te kleuren, zoals agaats/neriage, nerikomi en intarsia. Porselein is uitermate geschikt om kleur in of op aan te brengen, omdat de kleuren zo helder en sprankelend

blijven. Zo nodig brengt De Voogd speciale glazuren aan, die de dynamiek in kleur en compositie versterken. Het werken met ingekleurd porselein is een uitdaging: porselein is van zichzelf al koppig en door het samenbrengen van verschillend ingekleurd porselein is de kans op breuk of vervorming tijdens het drogen en stoken nog groter.

Agaat

Agaat of neriage (neri 練り=kneden; age 上げ=omhoog) is een van oorsprong Chinese c.q. Japanse techniek. Hierbij wordt de porseleinklei in enkele porties verdeeld. Aan elke portie wordt een keramisch pigment of een oxide toegevoegd. Daarna wordt de massa (met handschoenen en stofmasker vanwege de giftigheid!) doorkneed tot deze een homogene kleur heeft.

*Vervolgens worden de ingekleurde bollen samengevoegd om kommen uit te draaien. Tijdens het draaien ontstaan spiraalvormige patronen. Snel draaien is vereist en vooral op tijd stoppen, anders gaan de patronen weer verloren. Deze tulpenvaas **Tulpenmania** (2006) maakte Marjan de Voogd met de agaats of neriage techniek.*

Nerikomi

Voor haar handopbouw gebruikt Marjan de Voogd verschillende technieken om in te kleuren. Nerikomi (neri=kneden; komi 込み=drukken) is, net als neriage, een Japanse term. Verschillend ingekleurde porseleinporties worden tot plaatjes gerold. Deze worden gestapeld, opnieuw versne-

den en vervolgens op een andere manier aan elkaar gemonteerd. Eenmaal uitgerold tot een plaat, kunnen ze in 3D worden gebruikt. Ook kunnen verschillend ingekleurde kleiplaatjes in een drukmal worden 'gelamineerd'.

Met behulp van een liniaal worden twee verschillende gekleurde porseleinrollen in gelijke porties verdeeld.

De porties liggen klaar om zodanig te worden gemengd, dat een gelijkmatig kleurverloop ontstaat: de porties in de bovenste rij worden gemengd etc.

Het ontstane kleurverloop.

Vervolgens worden van de bolletjes strengen gerold.

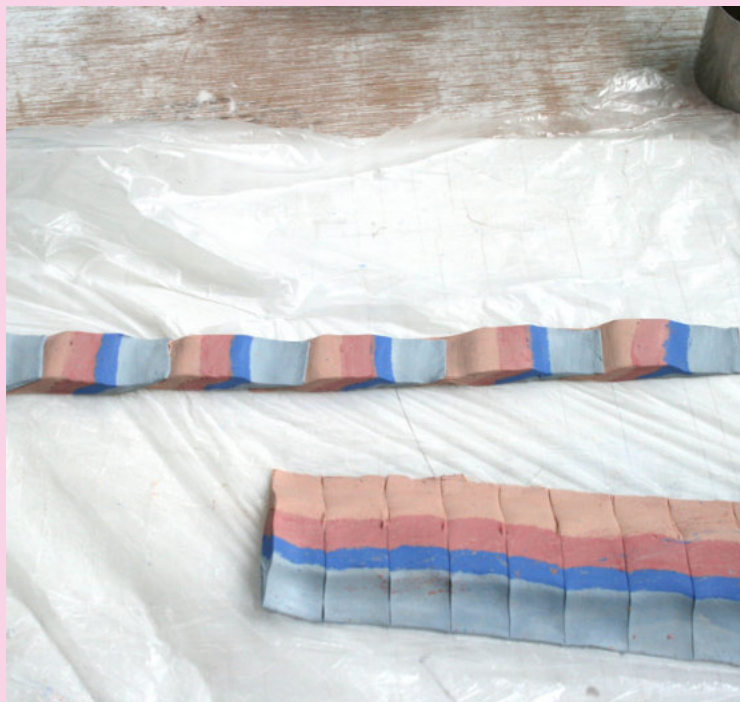

Deze worden plat gewalst...

...en vervolgens gestapeld tot een lange 'sushi'. Deze patronen zijn in verschillende werken van Marjan de Voogd terug te vinden.

Nerikomi bloemen

Door verschillend ingekleurde platte rollen op elkaar te stapelen, te versnijden en vervolgens op een andere manier aaneen te leggen, ontstaat een nieuw patroon.

De nieuw ontstane streng wordt vervolgens opgerold...

...en na gladmaken in schijfjes gesneden, waardoor bloemvormen ontstaan.

*In de vaas **Dao Ma Dan** (n.a.v. Chinese opera, 2014) zijn dergelijk gemaakte bloemvormen duidelijk te herkennen.*

Intarsia

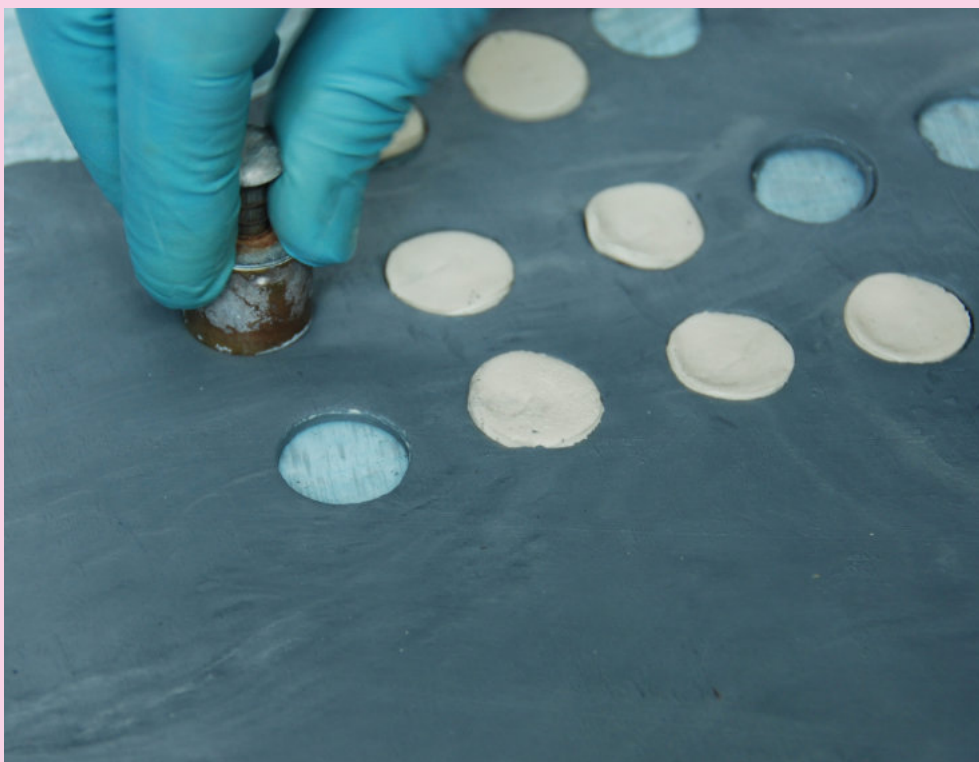
De Voogd maakt ook wel gebruik van inlegwerk (intarsia): het inleggen van een andere kleur in een grotere, uitgestanste porseleinplaat, waardoor de kleur door en door in de wand zit, zowel aan de binnen- als buitenkant. Ook hiermee kan verder in 3D worden opgebouwd.

Het straatje van Vermeer (2016) is gemaakt met de intarsia techniek: in de porseleinplaat werd een deel uitgesneden en ingelegd met een andere kleur porselein. Van de plaat werd een vaas gevormd.

Bij de vaas **Dong Aijun** (n.a.v. de traditionele Chinese opera, 2013) is ook de intarsia techniek gebruikt: hierbij zijn in een plaat porselein rond-

jes uitgestanst en ingelegd met een andere kleur porselein.

Shigaraki Collection – impressies a.i.r.

Om transportproblemen te voorkomen, heeft De Voogd tijdens haar artist-in-residency in Shigaraki vooral kleinere werken gemaakt die ze, terug in Nederland, tot grote werken kon assembleren. Deze *Shigaraki Collection*, *The Swirling Magnolia Leaves of Shigaraki* en *The Sudden Emerging Sakura Mushroom from Shigaraki* zullen in 2021 te zien zijn bij [galerie Kers](#) in Amsterdam. 'Ik was in de lente in Japan en op mijn wandelingen liep ik soms in een sneeuwstorm van blaadjes van de kersenbloesem (sakura 桜) of de

magnolia (朴の木). Zo ontstonden *The Swirling Magnolia Leaves of Shigaraki* (pagina 43) en *The Sudden Emerging Sakura Mushroom from Shigaraki*. De magnolia staat symbool voor reinheid, de sakura voor vergankelijkheid: alle mooie dingen zijn tijdelijk!'

Op de vorige pagina en ▼ : **Shigaraki Collection**, 20 chawans, Japanse klei en porselein, nerikomi en andere technieken, diverse stoken (o.a. smooroven, houtstook), op hout, 111 x h 172 cm.
'Ieder kommetje (chawan) is een associatie, een verhaaltje, een herinnering. Elk geeft een bepaalde sfeer weer. De chawan verwijst ook naar de theeceremonie.'

'Toen ik net aankwam, bracht de nieuwe keizer Naruhito een nieuwe periode, genaamd Reiwa (令和), wat mooie harmonie betekent. Zo ervaar ik deze periode uiteindelijk ook.'

Klik op het plaatje hieronder voor een film over de a.i.r. in Shigaraki van De Voogd (ca. 15 minuten)

Shigaraki (信楽)

De Japanse keramiektraditie begint zo'n dertien-duizend jaar geleden – de oudste fragmenten die zijn gevonden, worden zelfs rond 14.500 v.Chr. gedateerd. Vele eeuwen lang betrof dit laaggestookt aardewerk, maar toen in de derde of vierde eeuw vanuit Korea de draaischijf en de anagama (houtgestookte eenkameroven) werden geïntroduceerd in Japan, kon op veel hogere temperatuur worden gestookt, op meer dan duizend graden. De daarbij neerslaande as bevorderde glazuurvorming op de scherf. Deze steengoed potten met asglazuur werden populair onder de agrarische bevolking: eenvoudige, niet-poreuze potten die tegen een stootje konden. Vaak maakten de boeren zelf hun gebruiksgoed, gedurende de wintermaanden als het werk op de akkers toch stil lag. Zo ontstonden her en der lokale pottenbaktradities, waarvan sommige uitgroeiden tot keramiekregio's met soms wel honderden grote houtovens. Bij opgravingen zijn er minstens tachtig van dit soort regio's ontdekt. Zij wisten het asglazuur steeds verder te ontwikke-

len, mede dankzij de noborigama (meerkameroven tegen een berghelling aangebouwd) die begin zeventiende eeuw meekwam met al dan niet vrijwillig geëmigreerde Koreaans pottenbakkers – waarmee het stookproces beter te beheersen was en zelfs een temperatuur van 1400 °C te bereiken viel. Elke regio ontwikkelde haar eigen stijl, voor een deel bepaald door de variatie in kleisoorten en in stookhout. De theeceremonie-meesters omarmden de eenvoudige kommen en potten, zo dicht bij de natuur, dankzij het toch altijd tamelijk oncontroleerbare stookproces met dus ook tamelijk onvoorspelbare en imperfecte resultaten. Wabi sabi: niets is perfect, niets is af, niets is blijvend... Het zou hét Japanse schoonheidsideaal worden en daarmee werd dit soort keramiek ongekend populair.

The Six Ancient Kilns (roku koyō 六古窯) is de aanduiding van zes belangrijke keramiekregio's die eeuwenlang hun positie wisten te handhaven. Deze term (ook wel *Grand Six of Six Old Kilns*)

Een noborigama in Shigaraki

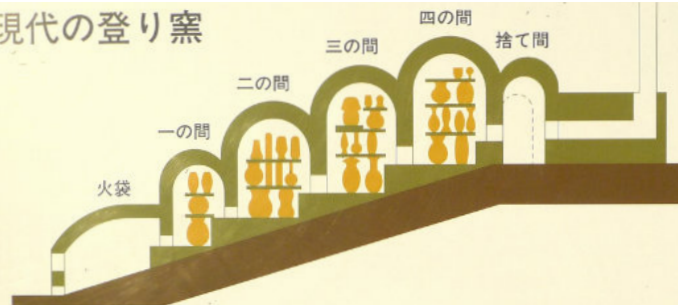

werd voor het eerst gehanteerd door Koyama Fujio (1900-1975) in zijn vele publicaties over de Japanse en Chinese keramiektradities, waaronder *The Heritage of Japanese Ceramics* (1973, oorspronkelijk in het Japans in 1963), en *Two Thousand Years of Oriental Ceramics* (1961), twee belangrijke standaardwerken. **Shigaraki** is een van deze keramiekregio's, tegenwoordig onderdeel van Kōka, gelegen ten oosten van Kyōto, in de Shiga-prefectuur. *Shigaraki ware* omvat alles wat geproduceerd wordt in een gelijkaardig geografisch gebied oostelijk van het grote Biwameer, waar ook Kōka is gelegen. De klei die er wordt gevonden, is een zandige, vrij grove steengoedklei die veel veldspaat bevat. Daardoor zitten er in de zo voor *Shigaraki ware* typerende warm oranje-rode scherf duidelijk zichtbare korrels (krabbenogen / kani no me 蟹の目 of hagel / arare 霰). Van de dertiende tot de zestiende eeuw produceerde Shigaraki vooral gebruiksgoed, waaronder grote voorraadpotten (tsubo 壺 en kame 甕). In de tweede helft van de vijftiende eeuw favoreerden verschillende beroemde theemeesters het eenvoudige *Shigaraki ware*, maar toen die belangstelling weer taande in de tweede helft van de zeventiende eeuw, werd de focus opnieuw verlegd naar gebruiksgoed. In deze periode werd ook overgegaan van ongeglazuurd steengoed (yakishime 焼き締め) op geglazuurd en de al eerder ingevoerde noborigama (登り窯) maakte massaproductie mogelijk. Toen Japan in 1853-1854 gedwongen werd haar grenzen open te stellen voor het Westen, vond er een snelle industrialisatie plaats, hetgeen de massaproductie verder opstuwde. Sinds de jaren zestig vindt industriële vervaardiging met elektrische en gasovens plaats.

Tegenwoordig is Shigaraki overbevolkt met keramische tanuki (狸), wasbeerhonden met mensachtige trekjes en enorme testikels (slechts zelden is er een vrouwtje te vinden), die een ondeugende rol spelen in de Japanse folklore. De tanuki hebben zich over heel Japan verspreid, in huizen, tuinen, bij winkels en tempels. Een soort Japanse tuinkabouter. Onafhankelijke pottenbakkers zijn er nog steeds in Shigaraki. Zij grijpen terug op het traditionele yakishime, daartoe geïnspireerd door de mingei-beweging die tussen beide wereldoorlogen opkwam en het traditionele volksambacht voorstond. Wereldwijd is de regio ook om een andere reden bekend onder keramisten: even buiten Shigaraki bevindt

Van boven naar beneden: Bord bij een noborigama in Shigaraki - Veldspaatkorrels in de huid van deze sakekom van Kato Takahiro - Tsubo uit de zeventiende eeuw

現代の登り窯

登り窯

信楽では江戸時代中期(1700年)から登り窯が使われた。それ以前の穴窯は直火で品物を焼いたた、不良品が多かったが、登り窯なって火袋(燃焼室)と焼間(成室)を分離して、熱を合理的蓄え、生産が飛躍的に伸びた。

焼き時間	連続4日～5日
火袋焼き3日	間焼き1～2日
薪の薪	400束～500束

NOBORIGAMA(Climbing kiln)

The noborigama (climbing kiln) has been used since the middle of the Edo period (ab. 1700). The production success rate of this kiln is much better than that of the anagama kiln, as the flame does not touch the pottery. The hibukuro (combustion chamber) and yakima (pottery firing chamber) are separated, enabling more efficient firing. The "climbing kiln" allows the heat of the fire to follow a more natural path, thus ensuring a more efficient process.

The firing time for this kiln is usually four to five days, three days of firing in the hibukuro and one or two days of stoking the different yakima chambers. The amount of wood consumed is four to five hundred bundles.

zich het [Shigaraki Ceramic Cultural Park \(SCCP\)](#), een goed geoutilleerd keramisch werkcentrum, waar (maximaal tien) keramisten een maand tot een jaar kunnen werken en verblijven als artist-in-residence. Het centrum heeft diverse hout-, gas- en elektrische ovens, en er kan wor-

den gewerkt met zowel steengoed- als porseleinklei. Ook kan er tijdens een a.i.r. worden deelgenomen aan diverse programma's die door het SCCP worden georganiseerd en er is uitwisseling met de lokale *potters*. Een inspirerende omgeving!

▼ Shigaraki Ceramic Cultural Park, foto: Yna van der Meulen ▼ ▼ Aankomst in Shigaraki; de tanuki's staan al te wachten

Colofon

De kleine K

Dit onafhankelijke digitale keramiekmagazine biedt inspiratie en knowhow over keramiek. Voor amateurs en professionals. Onafhankelijk, met informatie waar u wat mee kunt.

Uitgever

Stichting k+K
deKleineK.nl

Publicatie

De kleine K verschijnt in principe op de laatste vrijdag van elke maand. Het aantal pagina's is variabel. Niet meer dan een derde van het aantal pagina's is gewijd aan advertenties.

Abonnementen

kunnen alleen online afgesloten worden. Aanmelden kan [hier](#). Wijzigen en opzeggen kan via de link in de mail die bij aanmelding werd toegestuurd; u vindt de link ook in de mail die elke maand het verschijnen van een nieuw nummer aankondigt. Abonnementen lopen van het eerste nummer na aanmelding tot en met het laatste nummer voor opzegging. Een aantal oudere nummers kan gratis van de website gedownload worden.

Prijs

Dit magazine is gratis. Advertenties en donaties houden het zo.

Adverteren

De tarieven zijn aantrekkelijk. Op de [tarievenkaart](#) vindt u ook informatie over aanleverspecificaties, kortingen en dergelijke. Verdere informatie kunt u [aanvragen](#). Door te adverteren sponsort u *de kleine K* en werkt u mee aan continuïteit.

Geïnspireerd?

Investeer in verrijking van de keramiekwereld en houd *de kleine K* gratis. Dat kan door [vriend](#) te worden, te doneren of te adverteren. Elke donatie is welkom. Maak een bedrag over naar IBAN NL68INGB0007343733 t.n.v. Stichting k+K.

Inhoud

Samenstelling, grafische vormgeving en teksten (tenzij anders aangegeven): Mels Boom. Fotoverantwoording: als door kunstenaars geleverd. Aan deze uitgave droegen bij: Wim Borst, Sam Dendooven, Kira Fröse, Lea Georg, Elvira Groenewoud, Sander Hendriks, Yna van der Meulen, Netty van Osch, Dik Scheepers en Marjan de Voogd.

Kopij

Werk mee aan een volgende uitgave! Kopij kan alleen in digitale vorm ingeleverd worden. Beeldmateriaal moet van voldoende resolutie zijn (minstens 1500 x 2500 pixels, niet gecomprimeerd) en vrij van rechten. De inzender van tekst en beeldmateriaal vrijwaart de uitgever voor aanspraken van derden. Teksten en afbeeldingen kunnen bewerkt worden.

Het maken van keramiek is niet altijd zonder risico's; goede voorbereiding en kennis terzake zijn noodzakelijk. De informatie in deze uitgave is met zorg samengesteld, maar de samenstellers kunnen niet aansprakelijk gesteld worden voor de juistheid ervan.

© Alle rechten voorbehouden. Teksten en afbeeldingen in deze uitgave zijn beschermd tegen kopiëren. Het opheffen van deze bescherming of het anderszins kopiëren is niet toegestaan. Kopiëren en printen voor eigen gebruik mogen wel. Het merk 'de kleine K' is wettelijk beschermd.

[inspiratie website](#) | [contact](#) | [gratis abonnement](#)

[Koop](#) onze boeken
[Download](#) verschenen nummers.

Bezoek de [Facebookpagina](#)
met actueel nieuws of het [forum](#) voor vragen
en opmerkingen.

